

Beredningen för folkhälsa och social hållbarhet

Västra Götalandsregionen

2021-02-26

Barns välbefinnande och lärande: fokus på flerspråkighet och samverkan i förskolan

Slutrapport

Anne Kultti, Göteborgs universitet, Institutionen för
pedagogik, kommunikation och lärande

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	4
KORT INTRODUKTION TILL PROJEKTET	5
SYFTE, MÅL OCH PLATS DÄR PROJEKTET GENOMFÖRTS.....	5
SAMVERKANSPARTER	6
BIDRAGET TILL JÄMLIK HÄLSA.....	6
MÅLUPPFYLLELSE	7
<i>Mål 1: Undervisning</i>	7
<i>Mål 2:Handledning</i>	9
<i>Mål 3: Spridning och förankring</i>	10
ARBETSSÄTT, ARBETSPROCESS OCH ERFARENHETER	11
PROJEKTUPPFÖLJNING	12
SLUTSATSER	13
<i>Processer av kompetensutveckling inom en utvecklingsorganisation</i>	13
<i>Överenskommelse om ledningens ansvar</i>	14
NÄSTA STEG.....	14
SPRIDNING.....	15
REFERENSER	16
REFERENSMATERIAL INOM INSATSEN	16
UPPLÄGG AV KOMPETENSUTVECKLINGSINSATSEN 2015-2020.....	17

Sammanfattning

Avdelning Social hållbarhet har tillsammans med Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande vid Göteborgs universitet, genomfört en sexårig kompetensutvecklingsinsats för förskolepersonal: *Barns välbefinnande och lärande: fokus på flerspråkighet och samverkan i förskolan*. Insatsens innehåll, flerspråkighet och samverkan, ligger i linje med VGR:s arbete *Kraftsamling fullföljda studier* riktat till barn och ungdomar. Utöver ovan nämnda innehåll bidrar föreliggande rapport med kunskap om kompetensutveckling i förskolan.

Förskolan är en hälsofrämjande arena som merparten av barn deltar i. Forskning visar att kvalitet i förskoleverksamheten är avgörande för lärande hos barn som växer upp i resurssvaga miljöer. Likväl visar forskning att uppdelning av språk i modersmål och andraspråk inte framstår som funktionellt när flerspråkighet betraktas som kommunikativ och dynamisk: människor använder sina språk på olika sätt och i olika syften. Uttryckt med andra ord, deltagande i förskolan, innehåll i verksamheten och samspel mellan lärare och barn kan ha avgörande betydelse för barns framtid och fungera som en motkraft till segregation och ojämlikhet.

Deltagandet i insatsen har lett till utveckling av:

- samverkan genom dialog med vårdnadshavare i samtliga deltagande kommuner
- användning av metasamtal i läsaktiviteter i några förskoleverksamheter
- undervisning för språklärande i några förskoleverksamheter.

Våra erfarenheter tyder på:

- förskollärares skilda förutsättningar för kompetensutveckling
- samverkan mellan ledning, engagerad förskolerektor och en utvecklingsorganisation som framgångsfaktorer för kompetensutveckling
- barns skilda förutsättningar för likvärdig utbildning
- undervisning och lärande som stödjer utveckling av barns samtliga språk kan med kunskap göras till en utbildningsfråga
- handledning och uppföljning som ett viktigt stöd för och i långvariga processer av kompetensutveckling.

I rapporten rekommenderas *processer av kompetensutveckling* innefattande kollegialt lärande i syfte att säkerställa legitimitet för och bidra till samsyn i dessa. Därtill synliggörs i rapporten *behov av processer av kompetensutveckling* för jämlik förskoleutbildning inom VGR med fokus på:

- en syn på förskolläraryrket som ett yrke innefattande *kontinuerlig kompetensutveckling*
- genomförande av läsaktiviteter dagligen och kontinuerlig uppdatering och utvidgning av bokutbudet
- uppföljning som ett stöd för, och i, processer av kompetensutveckling.

Kort introduktion till projektet

Syfte, mål och plats där projektet genomförts

Barns välbefinnande och lärande: fokus på flerspråkighet och samverkan i förskolan är en omfattande kompetensutvecklingsinsats för personal i förskolan som geografiskt ligger i områden med majoritet av barn med annat modersmål än svenska. I den har fem kommuner: Borås, Färgelanda, Göteborg, Skövde och Uddevalla (samt Kungälv i kartläggningsfasen – se nedan) medverkat. Insatsen, med ett övergripande syfte att bidra till arbete för likvärdig förskola, innefattar tre delar: *kartläggning, utbildning* och *uppföljning*, och har pågått 2015-2020. Genom insatsen har deltagare fått möjlighet att

- skapa kunskap om ett sociokulturellt perspektiv på lärande och utveckling med fokus på lärande av flera språk
- utveckla förmåga att tillämpa språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt
- utveckla förmåga att granska och analysera det egna förhållningssättet till flerspråkiga barns lärande och samverkan i den egna lärandemiljön i förskolan
- utveckla samverkan med vårdnadshavare gällande flerspråkighet och interkulturalitet.

Analys av utbildningsdelen (2017-2018), innefattade föreläsningar och undervisningsaktiviteter genomförda i den egna verksamheten, visar utveckling av undervisning för barns språklärande i flerspråkiga förskolesammanhang. Exempelvis framträder hur barn visar intresse för att prata om språk men också kunskap om att reflektera över sin språkanvändning när sådana möjligheter systematiskt introduceras av förskollärare. Detta är ett intressant resultat då förskolebarn kan uppfattas som för unga för att delta i metaspråkliga samtal. Att prata om språk som en (lärare) inte behärskar uppfattas ofta som problematiskt i relation till flerspråkande i förskolan. Många av deltagarna har, i stället, börjat betrakta skilda språkkunskaper som en möjlighet att utveckla samarbete med vårdnadshavare och modersmåls lärare. Trots dessa goda resultat, framträdde ett behov av stöd för tillämpning av forskning i nära anslutning till den egna verksamheten. Därav kom utbildningen följas upp, innefattande handledning, av docent Anne Kultti vid Göteborgs universitet (som också ansvarat för insatsen i dess helhet).

I föreliggande rapport redovisas *uppföljningen*¹ av utbildningen som har pågått under 2019-2020. *Läsaktiviteter* i verksamheterna, och hur *flerspråkiga barns språklärande och samverkan* förskola-hemmet relateras till dessa aktiviteter efter utbildningsdelen (del II), har följts upp med syfte att

1. skapa kunskap om förskolan som första steget i utbildningssystemet i relation till fullföljning av fortsatt studiegång
 - Målet innefattar utveckling av undervisning för språklärande för barn med annat modersmål än svenska. Det vill säga utveckling mot en likvärdig förskoleutbildning.

¹ Kartläggningen och kompetensutvecklingsinsatsen har redovisats tidigare men kommer att refereras i denna rapport då de utgör grunden för vad som följs upp.

2. stödja förankrings- och utvecklingsarbete för barns välbefinnande och lärande i förskolan
 - Målet innefattar samarbete mellan forskare och verksamma i förskolan: handledning med utgångspunkt i den egna verksamheten belägen i områden med många barn med annat modersmål än svenska.
3. sprida kunskap om insatsen och förankringsarbetet inom förskolan, stadsdelen, kommunen och regionen

Samverkansparter

Insatsen har skett i samverkan mellan docent Anne Kultti, vid Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande, vid Göteborgs universitet och nyckelpersoner i fem kommuner: Borås, Färgelanda, Göteborg, Skövde och Uddevalla. Nyckelpersoner refererar här till: utbildningsledare/-ansvarig, förskolerektor, specialpedagog, logoped och förskollärare. Antalet nyckelpersoner varierar över kommun och tid.

Uppföljningen visar att förankringsarbetet i kommunerna har bidragit med ytterligare samarbetspartners. Ett exempel är ett utvecklat samarbete mellan en medverkande förskola med tillhörande familjecentral.

Bidraget till jämlik hälsa

Den föreliggande, fleråriga insatsen grundas i forskning som visar att likvärdig förskoleutbildning i Sverige inte är givet. Uppföljningen tyder på att det inte är fallet heller inom ett län (VGR) eller en kommun. Förlorarna i detta är barn som växer upp under socioekonomiskt svaga förhållanden, utifrån forskning som visar att dessa barns livsvillkor är avhängig kvalitet i förskoleverksamheten. En rapport av Göteborgs stad (2020) visar flerspråkighet och samverkan som saknade innehåll i språkfrämjande insatser i förskolan. Att språkfrämjande insatser endast innefattar ett språk (svenska) är anmärkningsvärt, utifrån den idag rådande synen på flerspråkighet som kommunikativ och dynamisk resurs². Med andra ord, framstår det inte som funktionellt att separera barns erfarenheter och kunskaper exempelvis utifrån plats (förskolan-hemmet).

I insatsen har samverkan mellan forskare och verksamma förskollärare använts som metod för att bidra till likvärdig utbildning: att utgå och utveckla förskolepraktiken i samarbete mellan forskare och verksamma i förskolan, med utgångspunkt i den egna verksamheten belägen i områden med majoriteten av barn med annat modersmål än svenska. Handledning har haft till avsikt att bidra med kunskap om betydelsen av, samt didaktiska val för, undervisning för barn i dessa miljöer. Handledningen betraktas, på sikt, erbjuda barn fler möjligheter att delta i utbildningssammanhang, vilket har en avgörande betydelse för deras framtid och därmed som bidrag till jämlik hälsa. Undervisning som stödjer

² Termer såsom språklärande och språkutvecklande arbete i föreliggande rapport inkluderar barns samtliga språk.

utveckling av barns samtliga språk (dvs. inte endast svenska) i förskolan har, av Skolinspektionen (2017), pekats ut som ett utvecklingsområde. Uttryckt med andra ord, undervisning i förskolan ses här som en motkraft till segregation och ojämlikhet.

Måluppfyllelse

Uppföljningen visar att måluppfyllelsen för *undervisning* (mål 1), *handledning* (mål 2) och *spridning och förankring* (mål 3) är relativt enskilda kommuner/förskolor. I de kommuner där arbetet och förankringen pågått, visas utmärkt måluppfyllelse och viktiga resultat kan pekats ut om flerspråkiga barns möjligheter till deltagande i lärandeaktiviteter och utvecklande av lingvistisk och meta-lingvistisk medvetenhet. Uppföljningen tyder på att en avgörande faktor bakom måluppfyllelsen (beskriven nedan) är *ledning* och därmed *legitimering av förskollärares arbete*. Ledning, bestående av ansvariga på flera nivåer, engagerad förskolerektor och en utvecklingsorganisation (jfr. uppdrags- och processdrivna organisationer av Nehez et al., 2017) i en förskoleverksamhet kan med andra ord bli en framgångsfaktor för kompetensutveckling.

Mål 1: Undervisning i flerspråkiga miljöer

Uppföljningen bidrar till kunskap om innebörder av att skapa en likvärdig förskoleutbildning: *betydelsen av, samt didaktiska val för, undervisning* för barn i flerspråkiga miljöer på följande sätt:

1. Föräldrasamverkan genom dialog

Samverkan genom dialog med vårdnadshavare är det innehåll som samtliga kommuner tillämpat. Implementeringen av detta innehåll påbörjades under utbildningsdelen (del II) genom en uppgift: att genomföra ett samtal med vårdnadshavare som karaktäriseras av dialog samt att guida en kollega att genomföra detsamma (se Kultti & Pramling, 2017). Innehållet har också inkluderats i arbetet under tiden för uppföljningen. Exempelvis har dialog som en form av samtal med vårdnadshavare genomförts av förskollärare i sex förskolor i en av de deltagande kommunerna. Samtliga deltagande kommuner har redogjort för positiva resultat av att ha diskuterat och ändrat synsätt på föräldrasamverkan *från information till dialog*. I många förskolor har dialog kommit att präglade samverkan mellan förskolan och vårdnadshavare. Detta är ett viktigt resultat då samverkan mellan vårdnadshavare och förskolepersonal är centralt utifrån barns perspektiv och för den pedagogiska verksamheten. Detta är också ett sällan prioriterat innehåll och något som upplevs som utmanande (jfr talet om s.k. kulturkrockar).

2. Utveckling av läsaktiviteter

Uppföljningen visar skillnader i de observerade läsaktiviteterna både gällande struktur och lärandemöjligheter.

Struktur för läsaktiviteter

Utifrån observationer av läsaktiviteter framträdde ett behov av att se över strukturella förutsättningar för läsaktiviteter i relation till några verksamheter (kommuner). I vissa fall handlade det om att strukturen av verksamheten gav få möjligheter till läsning och

boksamtal, speciellt på småbarnsavdelningar med många barn. De möjligheter som fanns var till karaktären slumpmässiga och kom att erbjudas enskilda barn.

I syfte att deltagarna skulle få syn på vilka möjligheter för läsaktiviteter som i den egna verksamheten erbjuds, utvecklades ett redskap för att kartlägga när läsaktiviteter skedde, på vilket sätt och vilka som fick möjligheten att delta. Deltagarna erbjöds även ett motsvarande kartläggningsmaterial för lekaktiviteter, som ytterligare en viktig arena för undervisning som stödjer barns språk.

Kartläggningsmaterialet kom att användas i olika utsträckning i de olika förskolorna/kommunerna. Kartläggningarna som delades vid handledning, utgjorde en givande utgångspunkt för samtal, och bidrog till utveckling mot att planera för *språkutvecklande* läsaktiviteter för *samtliga* barn. Även om samtliga verksamheter inte hade behov av att utveckla sina läsaktiviteter på detta grundläggande sätt, kom materialet att bidra till en systematisk granskning av läsaktiviteterna i verksamheterna.

Olika typer av läsaktiviteter/boksamtal

Fem olika typer av läsaktiviteter/boksamtal identifierades genom observation. Dessa karaktäriseras av fokus vid läsning på

1. innehåll: t.ex. att barn ska lära sig om ett innehåll
2. berättande: t.ex. att samtala om det barn för på tal
3. ordförråd: t.ex. benämning och/eller innebörd av ord och termer
4. metakommunikation: genom samtal om språk/språken barnen behärskar (detta är ett av de centrala innehållen inom utbildningsdelen)
5. att inleda ett tema-arbete.

Läsaktiviteter med fokus på innehåll av sagan var det vanligaste förekommande i början av uppföljningen. Aktiviteter innefattande metakommunikation förekom sällan, trots att detta hade fokuserats i utbildningen (del II). Med andra ord, tillämpning av nya kunskaper och erfarenheter kan inte tas förgivet/tar tid. Däremot, genom reflektion och diskussion utifrån observationerna (dvs. handledning), växte mycket intressanta språkutvecklande aktiviteter fram.

En insikt som kom att framträda hos lärarna (genom handledning) var behovet att 'stanna upp' – att göra läsaktiviteter till en del av det systematiska arbetet som undervisning innebär, relaterat till barns erfarenheter och kunskaper. Det lyfter vikten av att inte läsa en berättelse rakt av eller diskutera vad som helst, utan värdet av medvetenhet över var, hur och varför läsaktiviteter genomförs.

3. Utveckling av ordförråd på barns samtliga språk

Ytterligare ett resultat som blev synligt redan vid första tillfället och som kom att prägla uppföljningen är skillnader i barns ordförråd på svenska samt barns möjlighet att utvecklas och göra sig förstådda med stöd i samtliga sina språkliga redskap i sin förskolevardag. Exempelvis visade observation och analys av undervisning, barns återkommande användning av en mindre uppsättning vanligt förekommande verb, såsom vara, ha, ta och gå, istället för mer specifika verb/termer.

Genom handledning med utgångspunkt i den egna verksamheten har också kunskap om utveckling av språklärande på småbarnsavdelningar framträtt (en verksamhet med behov

av riktade insatser för att stödja barns språkutveckling (Göteborgs stads, 2020). Även undervisning och lärande på småbarnsavdelningar visar sig variera. Exempelvis, på en avdelning handlade det om att skapa grundläggande förutsättningar för läsaktiviteter (se ovan) medan på en annan om utveckling av det planerade arbetet med språkande mot att också uppmärksamma och stötta vidare de småbarn som hade för sin ålder välutvecklade språkkunskaper. Med andra ord, annat modersmål än svenska innebär *inte* per se en svag språkutveckling på svenska. Däremot är det inte ovanligt att ordförråd (oavsett modersmål) under de första åren skiljer sig stort och då kan, i jämförelse med barn som inte börjat tala, barn med utvecklade språkkunskaper glömmas bort. Utifrån uppföljningen rekommenderas undervisning som utmanar samtliga barn – exempelvis att inte stanna vid användning av *vad-frågor* (t.ex. fokus på att benämna substantiv) utan också använda sig av *hur- och varför-frågor*.

4. Stöd för lärande av och på flera språk

Utveckling av metoder för undervisning som bidrar till barns lärande i flerspråkiga sammanhang skedde på väldigt intressanta sätt. Genom observationerna och samtalen under handledningstillfällena framträdde förändring av förhållningsätt: språken som tillgång och berikande; utveckling av undervisning, kunskap om språkutveckling; tvåspråkiga aktiviteter och föräldrasamtal; samverkan med modersmåls lärare, och genomtänkt användning av digitala redskap (såsom bilderbokstjänster med böcker på flera språk). Idag känner deltagande förskollärare till samtliga barns språk, något som enligt många inte var givet tidigare, de ser till att nyckelord blir översatta till dessa språk och att dessa är synliga i verksamheten.

Uppföljningen har också lett till oväntade fynd. En konsekvens av de rådande omständigheterna orsakade av spridningen av Covid-19 under 2020 ledde till att många barn stannade hemma stora delar av våren. När åter i förskolan, uppmärksammade förskollärarna att barnens språkutveckling i svenska hade 'stannat upp'. Betydelsen av undervisning och samvaro i förskolan för barns språkutveckling framträdde på detta sätt tydligt för de deltagande. Det ledde till en prioritering av medveten pedagogisk verksamhet även vid bortfall av (många) barn och/eller personal. Frånvaro från förskolan har också uppmärksammats ha lett till minskade kontakter föräldrarna emellan, exempelvis genom uteblivna samtal vid lämning och hämtning.

En slutsats att dra utifrån uppföljningen är att med kunskap kan undervisning och lärande som stödjer utveckling av barns samtliga språk göras till en utbildningsfråga med grund i förskolans läroplan (till skillnad mot personliga uppfattningar som grund för arbete med att stödja utveckling av och på språk andra än svenska, se Kultti & Pramling Samuelsson, 2016).

Mål 2: Handledning

Uppföljningen bygger på samverkan mellan forskare och verksamma i förskolan: handledning med utgångspunkt i den egna verksamheten belägen i områden med många barn med annat modersmål än svenska. Uppföljningen bidrar till kunskap om *samverkan* (mellan forskare och verksamma) och *samtal* (handledning) som ett stöd för förankrings- och utvecklingsarbete för barns välbefinnande och lärande i förskolan.

Deltagarna har kontinuerligt blivit ombedda (både skriftligt och muntligt) att reflektera över förankringsarbetet utifrån följande:

- Förändring i *aktiviteter* i verksamheten: t.ex. läsaktiviteter och föräldramöte.
- Hur arbetet har *presenterats* och hur insatsen har *bearbetats och/eller spridits*: t.ex. på personalträffar.
- *Antal* avdelningar/personer som blivit engagerade i processen.
- Hur arbetet har inkluderats i *dokument* såsom handlingsplan och verksamhetsplan.
- *Utmaningar* såsom byte av personal eller ledning.

En del deltagare/kommuner har skickat skriftliga underlag utifrån frågorna. Varaktigheten och kontinuerligt samtal kring förankringsarbetet bedöms ha bidragit till syn på kompetensutveckling som process som ska göras till 'egna' i kombination med andra pågående insatser. Detta synsätt har uttryckts av deltagare i de kommuner som deltagit i uppföljningen under de två åren.

Att varaktig förändring i synsätt kan ta flera år, är något som tas upp i kartläggningen av språkfrämjande insatser (Göteborgs stad, 2020). Den föreliggande insatsen har pågått under sex år. Uppföljningen, i form av att mötas regelbundet, och handledning, blev viktiga stöd för förankringsarbetet och långvariga processer av kompetensutveckling. Exempelvis har träffarna en gång/termin tydligt medfört att deltagarna åter initierat arbetet även om det emellanåt hade kommit något i bakgrunden. Handledningen har visat sig leda till nya insikter och kunskaper i analys och utveckling av verksamheten. Därtill har en extern uppföljning, och specifikt utmaningar med att kunna följa upp arbetet i en del förskolor/kommuner, bidragit till att synliggöra och tydliggöra både möjligheter och utmaningar men också de svaga länkarna i denna sorts utvecklingsarbete.

Mål 3: Spridning och förankring

För att grunda för förankringsarbetet i kommunerna, och att tydliggöra ledningens ansvar, avslutades utbildningsdelen (del II) med en konferens (2018). Då de deltagande kommunerna skiljer sig gällande storlek, organisation och medverkande nyckelpersoner, skiljde sig också planerna för förankringen och spridningen: inom kommunen i sin helhet, en del av kommunen, en stadsdel eller förskolorna tillhörande en förskolerektor. Men samtliga karaktäriserades av ambition och präglades av möjligheter.

Uppföljningen visar att utbildningen har förankrats och utvecklats vidare i två av kommunerna (olika antal förskolor/kommun) på väldigt intressanta sätt. Exempelvis har kollegialt lärande tillämpats i förskolan samt andra förskolor med totalt ca 100 personer har blivit involverade i arbetet (se ovan: dialog som form för samverkan). Som ett nästa steg har dessa två kommuner intresserat sig för ett nytt teoretiskt perspektiv på lek och undervisning i förskolan: lekresponsiv undervisning (Pramling et al., 2019) i syfte att stödja flerspråkiga barns språklärande. De har också visat intresse för vidare forskningsanknuten samverkan i olika former: masterutbildning, doktorandprojekt, forskningsplattform, gemensamma forskningsansökningar.

Två av kommunerna har kunnat följas upp endast under det första året och spridning och förankring kan därmed inte uttalas om. I en kommun har uppföljningen blivit avhängig två förskollärare som deltagit i utbildningen, vilket inneburit begränsade möjlighet att förankra arbetet i kommunen.

Kartläggningen genomförd av Göteborgs stad (2020; se också XX) visar behovet av kollegialt erfarenhetsutbyte för kompetensutveckling. Det förstärks av erfarenheter i den föreliggande insatsen. En utvecklingsorganisation (se Nehez et al., 2017) visade sig bidra till att fler personer blivit involverade i insatsen allt efter som. Detta, ihop med att insatsen är förankrad i flera led (utbildningsledning, samordning och rektor), har varit avgörande för kontinuitet i insatsen trots, exempelvis, byte av en ledningsperson eller förskollärare. De kommuner/de förskolor som har gjort mycket av insatsen har involverat flera aktörer under hela processen, såsom utbildningsansvarig, förskolechef, specialpedagog, logoped och förskollärare.

Utöver den föreliggande rapporten, sprids erfarenheter och kunskaper genererade i insatsen genom en videoinspelad presentation, webbtexter publicerade av VGR, föreläsningar samt inomvetenskaplig (internationellt) publikation (efter avslutad uppföljning). De rådande omständigheterna under stora delar av 2020 har avstannat en del av den planerade spridningen såsom webbtexter från deltagarperspektiv (publicerade av VGR) och spridning inom en av kommunerna i form av föreläsningar och presentationer för förskollärare och rektorer i kommunen.

Arbetsätt, arbetsprocess och erfarenheter

Planen för uppföljningen var att Anne Kultti genomför observationer av totalt tio förskoleavdelningar i fem kommuner under två års tid (se Bilaga 1 för genomförande i de olika kommunerna). Under dessa besök observeras läsaktiviteter och hur lärarna förhåller sig till och använder dessa som en språkutvecklande praktik i en flerspråkig verksamhet. Observationerna analyseras och diskuteras tillsammans med samtliga deltagare i kommunen i syfte att bidra till arbete med att stödja flerspråkiga barns lärande och samverkan mellan förskola och hem (dvs. utveckla innehållet som behandlats i utbildningsdelen). Av intresse var

- hur verksamheten har tillämpat de erfarenheter och kunskaper insatsen genererat
- vilka utmaningar som går att observera samt vilka utmaningar personalen ger uttryck för i deras utvecklingsarbete (relaterade både till det pedagogiska innehållet och kompetensutveckling)

Vid träffarna diskuterades det pågående arbetet sedan föregående tillfälle, förankringsarbetet inom förskolan och kommunen, och planen för fortsatt arbete. Innehållet varierade något och utvecklades på något olika sätt. Exempelvis tittade vi även på (video)inspelade läsaktiviteter för att kunna diskutera bidrag från fler/samtliga deltagare vid varje tillfälle.

En större förändring som skett är att övergå till digitala möten på grund av rådande omständigheter i samhället, orsakade av Covid 19-spridning, under 2020. Mötena blev något kortare än vad fysiska möten hade varit. En annan skillnad som detta medförde var att digitala möten inte gynnar delning av video-observationer som utgångspunkt för samtal. Sammantaget bedöms dock inte övergången till digitala möten ha påverkat möjligheten att nå syften med uppföljningen. Däremot framträdde vikten av fysiska möten i de aktuella förskolorna/förskoleavdelningarna i syfte att bidra till en gemensam förståelse

(intersubjektivitet) av samtalsinnehållet och den specifika verksamheten, särskilt för det digitala upplägget under 2020.

Projektuppföljning

Framgångsfaktorer och utmaningar både för lärares deltagande och förankringsarbetet har kontinuerligt diskuterats. Framgångsfaktorer som deltagare gett uttryck för ligger (se också kartläggningen av Göteborgs stad (2020); Nehez et al., 2017) kan sammanfattas som:

En tydlig utvecklingsorganisation för kompetensutveckling

- Vikten av att känna till syftet med insatsen som en ska involvera sig i.
- Legitimitet genom ledning (rektor och utbildningsledning).
- Att säkerställa struktur för nya insatser och att inkludera arbetet i verksamhetsplanen. Det vill säga, göra *det nya till sitt eget*.
- En projektledare/samordnare (med någon typ av ledningsuppdrag) med ansvar att hålla ihop arbetet organisatoriskt som viktigt, inte minst i att ta hand om utmaningar som uppstår när något pågår under en längre tid: byte av ledning; bortfall av och tillkommande personal.
- Att som projektledare/samordnare och processledare/lärledare (förskollärare) i sin tjänst ha tid för uppdraget (jfr. mellanledare av Grootenboer et al., 2015; Nehez, et al., 2017).

Möjlighet till kollegialt lärande

- Deltagande förskollärare har blivit processledare/lärledare (jfr mellanledare) på sina förskolor. Att föra något vidare har upplevts som lärorikt för en själv. Det har medfört att lärarna har behövt, men också haft möjlighet att, bearbeta och diskutera innehållet vid flera tillfällen och fått stöd av extern handledning. De har också blivit vana vid att prata om insatsen, sina egna lärprocesser, undervisning och barns språklärande.
- Att inte ensam som förskollärare (som mellanledare) ansvara för att driva kollegialt lärande/utvecklingsarbete i verksamheten.
- Att göra något uppreparande upplevs som en viktig del i kollegialt lärande. (Detta har också tillämpats under insatsens gång.)
- Positiv inställning till utveckling av verksamhet och kompetensutveckling hos kollegor upplevs som är viktigt.
- Kollegors tidigare erfarenheter av kompetensutveckling och kollegialt lärande varierar, vilket kan bidra till uppdrag som mellanledare/kollegialt lärande.

Regelbundenhet i en insats som denna kom också att relateras till av deltagande förskollärare. Deltagandet upplevdes som en utmaning om träffarna sker för sällan. Det kan då bli svårt att minnas vad som gjorts och komma vidare (dvs. att arbetet blir kumulativt). Detta har också uppmärksammats av handledaren – deltagare har uttryckt en viss oro över vad en skulle ha gjort eller vad som ska göras på träffen. Uppföljningen har då bidragit till att, inför träffarna, aktualisera insikter från tidigare träffar som annars kanske hade glömts bort eller inte gjorts något konkret med. En slutsats att dra är att aktiviteter/kollegialt lärande mellan träffarna är en förutsättning för att en långvarig kompetensutveckling ska kännas meningsfull för deltagare.

En utmaning som relaterat till de rådande omständigheterna under 2020 är ovanan med digitala möten. Detta vittnar om vikten att (också) fysiskt träffas inom denna typ av kompetensutveckling men också vikten av en samordnare. När samordningsansvarig saknades, behövde deltagande förskollärare också sammankalla till möten och ta hand om frågor kring teknik.

Slutsatser

Förutsättningar i de deltagande kommunerna: geografiskt, organisatoriskt och kunskaps- och erfarenhetsmässigt, för utveckling av undervisning för att stödja samtliga barns lärande skiljer sig. Gällande barns kunskaper och erfarenheter av språkande, är en oroande observation de skillnader i flerspråkiga barns möjligheter att språkligt göra sig förstådda i sin förskolevardag om sina erfarenheter i och utanför förskolan – det vill säga att använda flera språkliga resurser. Det är värt att notera att de deltagande verksamheterna har haft samma typ av utmaningar (det vill säga, det handlar inte om resursstarka respektive resurssvaga miljöer), som har hanterats på olika sätt. Denna uppföljning synliggör behovet av processer av kompetensutveckling för jämlik förskoleutbildning inom VGR med fokus på:

- en syn på kompetensutveckling, från insats till en gemensam process (gemensamma processer) i samverkan med medvetna förskollärare, engagerad ledning och extern/intern uppföljning,
- en syn på förskolläraryrket som ett yrke innefattande *kontinuerlig kompetensutveckling*,
- förstärka användningen av styrdokument som grund i förskolläraryrket – som ledare stödja kompetensutveckling och som förskollärare att stödja barns utveckling av sina språk,
- genomföra läsaktiviteter dagligen och kontinuerlig uppdatering och utvidgning av bokutbudet
- intern/extern uppföljning (jfr utvecklingsorganisation) som ett stöd för, och i, varaktiga utvecklingsprocesser.

Processer av kompetensutveckling inom en utvecklingsorganisation

Kompetensutveckling förstås ibland som något som någon levererar till en mottagare (se t.ex. Lendahls Rosendahl & Rönnerman, 2006). Kompetensutvecklings kan också förstås som något kortvarigt; något som uppfattats *krocka* med andra pågående insatser, alternativt inte ses som nödvändig. I föreliggande uppföljning har istället tillägnande av ny kunskap och att göra något till det egna, betonats. Detta synsätt präglar deltagandet i kommunerna, där insatsen kommit att bidra till de andra i förskolan pågående insatser. Utifrån uppföljningen rekommenderas *processer av kompetensutveckling* för att komma från kompetensutveckling som kortvarigt och som ett enskilt/separat projekt.

Processer av kompetensutveckling, innefattande kollegialt lärande, förutsätter en genomtänkt organisation och struktur. Dessa processer kan säkerställa *legitimitet* och *intersubjektivitet* – delad förståelse – för deltagande i en utbildning och ledande av kollegialt lärande. Samtliga deltagare behöver förstå vikten och funktionen av utbildningen: att, hur och varför förskolan ska delta i en utbildning och vilken roll enskilda förskollärare har i denna. Med andra ord uttryckt, legitimitet och intersubjektivitet förutsätter inte att *alla* (t.ex. arbetslaget) deltar. Däremot förutsätter processer av kompetensutveckling intersubjektivitet kring *betydelsen* av den och hur den bidrar till det systematiska kvalitetsarbetet i verksamheten.

Organisation för kompetensutveckling blir också ett stöd för personalens deltagande i 'nya' utbildningar - att redan inledningsvis fundera över betydelsen av utbildningen för verksamheten och hur den förankras i verksamheten. Ett exempel på detta är att de förskolor där förskollärare tydligt utvecklade sin verksamhet genom deltagandet hade en utvecklingsorganisation som säkerställde detta. I den ena kommunen skedde också samverkan mellan 'det befintliga' och 'det nya', som ledde till (vidare)utveckling av organisationen och strukturen. Skolinspektionen (2018) pekar på att kompetensutvecklingsinsatser för ett fåtal personal inte leder till utveckling då de ofta inte följs upp av arbetslaget eller ledningen. Föreliggande rapport ger en konkret idé för förbättring i detta avseende.

Överenskommelse om ledningens ansvar

Redan inledningsvis (2017) strävades efter att i) involvera en samordnare i varje kommun med övergripande ansvar för insatsen, ii) knyta an flera förskollärare redan under insatsens gång och iii) involvera förskolerektorer genom att bjuda in dem till föreläsningar. För att främja förankringsarbetet i kommunerna, och ledningens ansvar för det (istället för de deltagande förskollärarna), avslutades utbildningen med att inbjuda samtliga nyckelpersoner att presentera planerna för kommande arbete i kommunerna. Det vill säga, några av de som sedan av deltagarna kom att uppfattas som framgångsfaktorer har funnits med från början. En slutsats att dra är att främjande av varaktighet och förankring kan inte tas för givet. Vad som nu framträder i backspegeln är att det inte räcker med *en* ansvarig – det vill säga antingen en utbildningsansvarig, en samordnare eller en förskolerektor – utan det behövs helst en ansvarig på dessa tre ledningsfunktioner (något som tillämpats i en av kommunerna). Det är ett sätt att bygga under att bortfall av en ledningsperson/-funktion kommer att medföra avstannande av processen eller att ansvaret att driva denna vidare faller på förskollärare. Rekommendationen att framlägga är en överenskommelse om ledningens ansvar (för stöd) som förutsättning för kompetensutveckling.

Nästa steg

Kunskaper och erfarenheter från insatsen kan användas för att iscensätta nya processer av kompetensutveckling såsom:

Undervisning i förskolan genom läsaktiviteter

Rapporten ger viktiga bidrag till utveckling av läsaktiviteter: för barns välmående och lärande i resurssvaga områden, som en del av undervisning i förskolan med ett tydligt lärandesyfte men också som ett redskap i samverkan med vårdnadshavare. Utifrån

kunskaper och erfarenheter av insatsen i sin helhet, med särskilt fokus på uppföljningen, kan *en metodik för undervisning för språklärare i flerspråkiga förskolesammanhang* utvecklas. En sådan metodik kan illustreras med konkreta exempel från det pedagogiska arbetet i de deltagande verksamheterna. Det finns en efterfrågan på sådan kunskap, både från verksamma i förskolan och förskollärarytutbildning.

Motsvarande kompetensutveckling i förskolan i fler kommuner inom VGR

Den forskningsbaserade kompetensutvecklingen för barns välmående och lärande i förskolan med fokus på barn i resurssvaga miljöer som utvecklats under de sex åren kan användas i fler kommuner. Dessa behöver ta utgångspunkt i framgångsfaktorerna presenterade i rapporten, innefattande: förankring i utbildningsledning, utnämna en samordnare med ett tydligt uppdrag, aktivt deltagande i insatsen av förskolerektorer samt ett uppdrag att implementera och stödja kollegialt lärande (t.ex. ansvar att knyta an fler personer i processen från början).

Motsvande kompetensutveckling på BVC och familjecentraler inom VGR

Samarbete mellan förskola och BVC/familjecentraler har pekats ut som ett utvecklingsområde i de deltagande områdena. Vid intresse, kan utbildningens innehåll och upplägg komprimeras och anpassas till verksamheten vid BVC/familjecentraler.

Spridning

Föreläsningar på konferenser

2018: *Jämlikt Göteborg*. Konferens anordnad av Göteborgs stad. Målgrupp: ledning av förskolan i Göteborg.

2019: Uddevalla kommun. Målgrupp: förskolepersonal i norra Uddevalla.

2019: En samverkanskonferens anordnad av Göteborgs universitet. Målgrupp: lokala lärarutbildare, förskolerektorer, lärare inom verksamhetsförlagd utbildning (VFU) vid förskollärarytprogrammet, samordnare/koordinator för VFU.

Online

2018: *Barns välbefinnande och lärande i förskolan* <https://www.vgregion.se/regional-utveckling/verksamhetsomraden/folkhalsa/kraftsamling-fullfoljda-studier/studiemotivation/barns-valbefinnande-och-larande-i-forskolan/>

2021: En folder och en inspelad presentation av insatsen och dess bidrag

Referenser

- Grootenboer, P., Edwards-Groves, C., & Rönnerman, K. (2015). Leading Practice Development: Voices From the Middle. *Professional Development in Education*, 41(3), 508–526.
- Göteborgs stad (2020). *Rapport om språkfrämjande insatser i Göteborgs stads förskolor. En kartläggning och analys av språkfrämjande insatser*. Göteborg: Förskoleförvaltningen vid Göteborgs stad.
- Kultti, A., & Pramling, N. (2017). *Barns rätt till rötter och fötter: Berättande för samverkan i mångfaldens förskola*. Stockholm: Liber.
- Kultti, A., & Pramling Samuelsson, I. (2016). Investing in home-preschool collaboration for understanding social words of multilingual children. *Journal of Early Childhood Education Research*, 5(1), 69-91.
- Kultti, A., Pramling Samuelsson, I., & Harju-Luukkainen, H. (2016). *Rapport av pilotstudien: Förskolan som resurs för barns välbefinnande och lärande*
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/42470/1/gupea_2077_42470_1.pdf
- Lendahls Rosendahl, B., & Rönnerman, K. (2006). Facilitating school improvement: the problematic relationship between researchers and practitioners. *Journal of In-service Education*, 32(4), 497-509.
- Nehez, J., Gyllander Torkildsen, L., Lander, R., Olin, A., & Blossing, U. (2017). *På väg mot uppdrags- och processdrivna organisationer: Uppföljning av införandet av processledare i förskolor och skolor i Helsingborg [Towards task and process driven school organisations: A follow-up study of the introduction of process leaders in preschools and schools in Helsingborg]*. Göteborg: University of Gothenburg. Available on <http://hdl.handle.net/2077/52289>
- Pramling, N., Wallerstedt, C., Lagerlöf, P., Björklund, C., Kultti, A., Palmér, H., Magnusson, M., Thulin, S., Jonsson, A., & Pramling Samuelsson, I. (2019). *Play-Responsive Teaching in Early Childhood Education*. Dordrecht, the Netherlands: Springer.
- Skolinspektionen. (2017). *Förskolans arbete med flerspråkiga barns språkutveckling*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolinspektionen. (2018). *Förskolans kvalitet och måluppfyllelse*. Stockholm: Skolinspektionen.

Referensmaterial inom insatsen

Vet du att du kan förändra ett barns liv. Göteborgs stad: Biblioteken i Göteborgs stad.
<https://www.youtube.com/watch?v=X1nzc9P5MSA>

Lekresponsiv undervisning i förskolan:

<https://forskolan.se/leka-som-man-lar/>

<https://forskul.se/tidskrift/volym-7-nummer-1-2019/>

<https://www.springer.com/gp/book/9783030159573>

Upplägg av kompetensutvecklingsinsatsen 2015-2020

Barns välmående och hälsa: Fokus på flerspråkighet och samverkan i förskolan

1. 2015: Kartläggning genom en enkätstudie till barn, förskollärare, vårdnadshavare, förskolerektorer och utbildningsansvariga i fem kommuner (se Kultti, Pramling Samuelsson & Harju-Luukkainen, 2015
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/42470/1/gupea_2077_42470_1.pdf).
2. Hösten 2017: Föreläsningar (*barns välbefinnande och lärande i förskolan, barn på flykt i en papperslös situation, barnets roll i det digitala samhället, barns berättande som ett redskap*) för anställda i förskolan och BVC i de medverkande kommunerna.
3. Våren 2018:Handledning (av teman: *samverkan; undervisning och lärande i ett flerspråkigt förskolesammanhang; läsaktiviteter som didaktiskt redskap*) av forskare genom föreläsningar och uppgifter att genomföra för sammanlagt 24 personer (verksamma i förskolan) i de fem kommunerna.
4. Hösten 2018: Två videofilmade föreläsningar (*Barnets roll i det digitala samhället Flerspråkighet och didaktik för utveckling av språklig och meta-språklig medvetenhet*) att användas i kommunerna.
5. Hösten 2018: Konferens där det fortsatta arbetet i kommunerna presenteras. Totalt ca 60 deltagare bestående av de deltagande pedagogerna, kollegorna de handlett under våren -18, förskolecheferna samt andra nyckelpersoner i kommunerna.
6. Hösten 2018: Regional konferens för nyckelpersoner i varje kommun för diskussion för att stötta och följa upp arbetet.
7. 2019-2020: Uppföljande handledning med utgångspunkt i implementeringen och/eller utvecklingsarbetet i kommunen.

2014-02-19

Dokumentnamn:

Diarienummer:

Beslutad av: Förnamn Efternamn

Kontaktperson: Namn, förvaltning, avdelning

Produktion:

Foto:

Tryck:

Du kan beställa fler exemplar via:

Telefon XXX-XXX XX XX

E-post: fornamn.efternamn@vgregion.se